

Occupational Justice

Rett til aktivitet og deltagelse

Tenk deg at du er i ferd med å starte studenttilværelsen. Du skal flytte til en ny by, finne bolig og bli kjent med nye mennesker. Dette er situasjonen til 20 år gamle Ellen, som liker å treffe venner, gå på kafé, kino og synge i kor. Etter en ulykke er hun avhengig av rullestol ved forflytning og hun har nedsatt utholdenhet. Hvordan vil studenttilværelsen bli for Ellen? Kan hun regne med å være student på lik linje med andre?

Occupational justice handler om at alle mennesker skal ha lik rett og mulighet til å velge å delta i aktiviteter de finner meningsfulle. Denne retten er noe de fleste av oss tar som en selvfølge. Hva med dem som opplever at denne retten ikke er selvfølgelig? Hvordan kan en bruke teorien om occupational justice til å fremme mulighet til deltagelse?

AV KAROLINE BERNHOFT-OSA, MARI FJELDSTAD, KAJA BRUN ERICHSEN, INGVILD TORMODSDATTER NES OG JANNE KATRINE KØTTERHEINRICH

Dr. Elisabeth Townsend og Dr. Ann Wilcock presenterte på 1990-tallet teorien om *occupational justice* (Townsend og Wilcock 2004) som heretter blir benevnt som *rett til aktivitet og deltagelse*. Teorien er utforskende og bygger på grunnsyn og prinsipper som er sentrale i ergoterapifaget. Bakgrunnen for denne artikkelen er at da vi var

sisteårs ergoterapeutstudenter i fjor vår, skrev en avsluttende fagfordypningsoppgave om temaet. Vi har gjennom studiet fattet interesse for den uretten noen mennesker opplever på bakgrunn av blant annet nedsatt funksjonsevne, seksuell legning eller nasjonalitet. Hensikten med artikkelen er tredelt. Først vil vi presentere teorien om rett til aktivitet og deltagelse. Deretter vise hvordan Ellen kan oppleve mangel på muligheter til aktivitet og deltagelse knyttet til å ta en høyere utdanning. Til slutt vil vi reflektere rundt teorien og dens praktiske anvendelse. Artikkelen baseres på vår forståelse av den litteraturen som er benyttet (se egen boks neste side).

Karoline Bernhoft-Osa jobber som miljøterapeut ved Høvik skole.

Mari Fjeldstad jobber som ergoterapeut ved Avdeling for psykosebehandling og rehabilitering, Sykehuset Innlandet HF.

Kaja Brun Erichsen jobber som boligkonsulent i Trondheim kommune.

Ingvild Tormodsdatter Nes jobber som assistent ved Flatåsen skole.

Janne Katrine Kötterheinrich jobber som ergoterapeut ved Enhet for Helse og miljø i Bamble kommune.

Artikkelforfatterne avsluttet ergoterapeututdanningen i Trondheim våren 2004, og artikkelen bygger på deres fordypningsoppgave i siste semester.

Occupational Justice

Townsend og Wilcock har sammen utforsket teorien om rett til aktivitet og deltagelse, og det var idéen om at mennesker er aktive av natur som ledet Wilcock til å foreslå et aktivitetsperspektiv på rettferdighet. Samtidig foreslo Townsend at rettferdighet i hverdagen måtte involvere at mennesker gjennom aktivitet får muligheten til å ta kontroll over eget liv. Forholdet mellom aktivitet og rettferdighet var en felles interesse for forfatterne da de møttes i

Metode og framgangsmåte

For å få kunnskap om occupational justice måtte vi gå til litteraturen. Søkeprosessen startet med et enkelt søk på NETFs nettsider (www.netf.no) med søkeordet occupational justice. Dette ga fire treff, hvorav ett var relevant (Liabø 2003a). Ved gjennomgang av disse fremstod Elisabeth Townsend som sentral i arbeidet med occupational justice. I tillegg fant vi artikkelen til Seglem og Stråtveit (2004), hvor de henviser til Townsend og Wilcock (2004) som blant annet ble benyttet i videre søk.

Et pilotsøk med nøkkelord fra Townsend og Wilcock (2004) ble benyttet ved søk på NETFs kunnskapsport. Occupational justice er et relativt nytt begrep og utviklet av ergoterapeuter. Sannsynligheten var dermed stor for å finne relevant litteratur på portalene listet opp under ergoterapi. Søkeordene var occupational justice, occupational deprivation, occupational alienation og occupational just world. Det var kun søkeordet occupational justice som ga relevante treff.

I søkestrategien var kriteriene at sammendragene måtte inneholde ordet occupational justice, og søkeord som ble brukt var *occupational justice*, *Townsend* og *Wilcock*. Kom det opp flere enn 100 titler, ble søkene forkastet på grunn av tidsbegrensninger. På databasene hvor det var søkehjelp, ble trunkeringene (å søke på ordstammer) anvendt, men dette ga få eller ingen resultat.

Artikkelen Occupational Terminology Interactive Dialogue

(Townsend og Wilcock 2000) ble funnet i søkeportalene til Occupational Science og Enothe.

Artikkelen er en forløper til boken (Townsend og Wilcock 2004) og ble derfor ikke anvendt i artikkelen. Under medisin og helsefag forsøkte vi å søke på SweMed+, fordi det der blir lagt ut ergoterapiartikler. Dette ga ingen relevante treff. Grunnet få relevante treff, ble det valgt å søke på www.kvasir.no med søkeord occupational justice. En relevant artikkel ble funnet (Townsend 2002). På bakgrunn av mangelfull litteratur om teorien ble Townsend og Wilcock (2004) benyttet som hovedkilde videre i artikkelen. Vi har valgt å knytte occupational justice til området høyere utdanning og mennesker med funksjonsnedsettelse. Derfor ble sentrale politiske føringer om dette funnet fram.

Reliabilitet og validitet knyttet til metoden

Vi valgte å dele oss i to og benytte én søkestrategi. Dette for å avdekke menneskelige feil i søkeprosessen. Resultatet var likt, og dette styrker søkeprosessen sin reliabilitet. Dersom det var blitt benyttet to ulike søkestrategier, kunne en muligens ha avdekket eventuelle mangler ved vår strategi, dette ble ikke gjort grunnet tidsbegrensning. Begrensningen i søkeord medfører større sannsynlighet for valide treff på de ulike søkeportalene. En mer omfattende operasjonalisering av begrepet occupational

justice kunne gitt flere treff og dermed en større reliabilitet. Det kunne påvirket validiteten negativt, fordi en da kunne fått litteratur som ikke var direkte relevant i forhold til artikkelens tema. Etter en måned gjentok vi søkestrategien for å avdekke eventuell ny litteratur, men ingen av funnene var relevante (Jacobsen 2003).

Reliabilitet og validitet knyttet til primærkilden

Siden forfatterne av litteraturen vi bruker, har stått for utviklingen av begrepet occupational justice, mener vi at den er relevant i forhold til arbeidet vårt. Når det gjelder reliabiliteten knyttet til vår tolkning og analyse av teksten, har vi forsøkt å kontrollere denne ved at gruppe-medlemmene først leste kapittelet alene. Deretter samlet gruppen seg, og de ulike tolkningene og forståelsene ble diskutert. Prosessen ble gjentatt kontinuerlig for å sikre at alle skulle ha en felles forståelse.

Dette har vært nødvendig med tanke på at språket i hovedkilden er engelsk og at noen av eksemplene ikke direkte kan overføres til det norske samfunnet. Det må derfor gis rom for at noe kan gå tapt i oversettelsen, da det er utfordrende å finne gode norske ord som dekker innholdet i begrepene. I den anledning er det valgt å bruke enkelte engelske ord, for å hindre fortolkning som ikke er rett i forhold til det forfatterne har ment (Jacobsen 2003).

1997. De påpeker at teorien om rett til aktivitet og deltagelse er en utforskende teori, og at det er grunn til å se på den med et kritisk blikk (Townsend og Wilcock 2004).

Townsend og Wilcock har hele veien oppmuntret andre ergoterapeuter til å delta i arbeidet deres. Dette har de gjort ved å holde seminarer i forskjellige deler av verden. Kritikken om hvorvidt teorien bare er en visjon ble diskutert, i tillegg til en refleksjon om dette er noe som kan utvikles i ergoterapi. Diskusjonen om rett til aktivitet og deltagelse har ført til en resonnering rundt tre faktorer (se figur 1, neste side); bestemmende faktorer, aktivitetsformer og følger av manglende rett til aktivitet og deltagelse. Figuren

viser at ulike samfunnsforhold påvirker individets mulighet til å delta i aktiviteter de finner meningsfulle. Et lands politiske styresett, økonomi og kultur vil legge føringer for hva som blir prioritert og verdsatt i et samfunn. Prioriteringene vil gi samfunnsborgerne muligheter og begrensninger i forhold til å velge og delta i aktiviteter.

Daglig møter mennesker en eller annen form for manglende rett til aktivitet og deltagelse.

Manglende rett kan over lengre tid oppleves av personen, miljøet eller samfunnet som en konstant stressende situasjon. Townsend og Wilcock (2004) bruker begreper som aktivitetsfravelse, meningsløshet og ubalanse som

Underlying occupational determinants		Socially determined occupational forms		Possible outcomes of occupational injustices
<p>Type of economy: Nomadic Agrarian Industrial Postindustrial Capitalist Socialist</p> <p>National/international Policies: War or peace Materialism Capital growth Sustainable ecology Multinational support Community development</p> <p>Cultural values: Social justice Work ethic Individualism Community Religious practices Gender</p>	<p>Occupational Justice or Injustice Leading to</p>	<p>Opportunity/restrictions <i>Examples include:</i> Corporate management Division of labor Dole/social services Education Employment Environmental management Health services Industry Job creation schemes Legislation Media Farming/fisheries Parenting supports Professions Play/recreation Sports/fitness Technology in daily life Transportation</p>	<p>Occupational Justice or Injustice Leading to</p>	<p>Occupational deprevation (isolation/overcrowding) Occupational alienation (loss of meaning and purpose) Occupational imbalance (boredom/burnout)</p> <p>Disease Individual/familial: Anxiety stages Decreased fitness Depression Eating disorders Fatigue Immune system disorders Metabolic disturbance Sleep disturbance</p> <p>Disease Family/community/ National/International: Civic disturbance Ethics breakdown Social disintegration</p>

Figur 1 En utforskende teori om rett til aktivitet og deltagelse: bestemmende faktorer, aktivitetsformer og følger av manglende rett til aktivitet og deltagelse (Townsend og Wilcock 2004 s 251).

en konsekvens av manglende rett til aktivitet og deltagelse. Dette kan igjen føre til for eksempel depresjon, angst, søvnproblemer og ekskludering fra samfunnet (figur 1).

I diskusjon med ergoterapeuter vokste det også fram en forståelse for at rett til aktivitet og deltagelse er komplementær til, så vel som forskjellig fra, sosial rettferdighet. En gutt med cerebral parese har for eksempel rett til å gå på grunnskole. Men for at han skal kunne benytte seg av retten, trenger han kanskje individuell tilpasning. Ut fra dette kan en si at guttens rett til å gå på skole er sosial rettferdighet. Rett til aktivitet og deltagelse blir da i dette tilfellet den individuelle tilpasningen han trenger.

Grunnsyn og prinsipper

Ettersom teorien om rett til aktivitet og deltagelse vokste, ble det klart for forfatterne at interessen for begrepet baseres på visse grunnsyn og prinsipper. Grunnsynet omfatter ulike antagelser om mennesker og aktivitet. Dette innebærer at mennesker er aktive av natur, at mennesker deltar i aktivitet som selvstendige individer, at aktivitet er kontekstavhengig og at aktivitetsdeltagelse er bestemmende for helse og livskvalitet (Townsend og Wilcock 2004). Disse antagelsene er felles med grunnsynet i ergoterapi og blir derfor ikke utdypet mer her. Rett til aktivitet og deltagelse baseres på fire prinsipper som påpeker menneskets rett, ansvar og mulighet til aktivitet. Disse er gjensidig avhengig av hverandre og oppstår fra tanken om at individets aktivitetspotensial og behov for å være i aktivitet påvirker livs-

kvalitet og helse. For å muliggjøre rett til aktivitet, bør prinsippene ligge til grunn, og derfor blir det gitt en presentasjon av dem her.

Empowerment Trough Occupation

Det første prinsippet er *Empowerment Trough Occupation*. *Empowerment* er et begrep som blant annet benyttes innen ergoterapi, og foreløpig finnes det ikke en god norsk oversettelse av begrepet. En definisjon er:

«Empowerment handler om å mobilisere og styrke folks egne krefter samt å nøytralisere krefter som bevirker avmakt.» (Thesen og Malterud i Normann et al. 2003 s. 47).

Prinsippet *empowerment* gjennom aktivitet handler om at mennesker gjennom deltagelse i aktivitet får erfaringer og kunnskap som kan påvirke evnen til blant annet å ta kontroll over eget liv. Grupper og enkeltindivider vil på grunn av andres utøvelse av makt kunne oppleve å ikke ha mulighet til å ta egne valg. Ved å dele makt samt støtte og veilede grupper og enkeltindivider vil flere i større grad kunne ha kontroll over eget liv.

Empowerment kan sees i forhold til grupper og individer. For eksempel kan en gruppe i samfunnet føle seg urettferdig behandlet og aksjonere på bakgrunn av dette. Det blir gjort for å prøve å hindre en skjev maktfordeling i samfunnet. Homofiles kamp for aksept er et eksempel på en gruppes kamp for å oppnå lik rett til aktivitet og deltagelse. Det samme kan en si om unge med funksjonsnedsettelse, som blant annet aksjonerer mot dårlig tilgjenge-

lighet på Gardermobanen. Empowerment i forhold til grupper kan medføre at personer som er en del av gruppen også oppnår fordeler. Det vil si mulighet og frihet til å velge meningsfulle aktiviteter (Townsend og Wilcock 2004).

Inclusive Classification of Occupations

Neste prinsipp, *Inclusive Classification of Occupations*, omhandler tanken at alle aktiviteter skal bli oppfattet som likeverdige. Et hierarkisk syn på aktivitet har eksistert i lengre tid og har ført til at noen aktiviteter er blitt mer verdsatt enn andre. Det vil si at noen aktiviteter får høyere lønn, anseelse og status. Tradisjonelt er blant annet lønnet arbeid blitt mer verdsatt enn arbeid i hjemmet eller det å stelle for syke i familien. Forutsetningen for å delta i aktivitet og opplevelsen av hva som er meningsfullt, er individuell. På bakgrunn av dette vil våre aktivitetsvalg bli forskjellige. De som har muligheten til å velge og delta i de verdsatte aktivitetene, vil i større grad kunne påvirke samfunnet enn dem som ikke har muligheten til å delta.

Personer med rusproblemer og tidligere straffedømte kan være grupper som opplever å ikke ha anledning til å delta i disse aktivitetene og har dermed mindre mulighet til å være med på å forme samfunnet (Townsend og Wilcock 2004).

Enablement of Occupational Potential

Det tredje prinsippet, *Enablement of Occupational Potential*, handler om å muliggjøre og legge til rette for at enkeltindividene og gruppers potensial kan benyttes i ulike aktiviteter. Dette bygger på idéen om at alle mennesker er ulike, og at i en rettferdig verden har alle rett til å velge aktiviteter ut fra sitt aktivitetspotensial. Ved å ha muligheten til å velge kan en selv bestemme om en ønsker å delta eller ikke. Muliggjøring handler i dette tilfellet om hvordan en kan utvikle forhold som støtter mennesker individuelt og kollektivt i å utvikle sitt aktivitetspotensial. I forhold til individer kan slik støtte handle om å legge til rette for utvikling av ferdigheter. Dette forutsetter at det politisk og økonomisk blir gitt rom for slik støtte. Norge har i dag innbyggere fra ulike deler av verden. Ved å utvikle forhold som gjør at personer med fremmedkulturell bakgrunn har lik mulighet til å delta i arbeidslivet vil en øke mulighetene for at denne minoritetsgruppen skal kunne benytte og utvikle sitt aktivitetspotensial. Forhold som kan påvirke muligheten til deltagelse i arbeidslivet, kan blant annet være norskopplæring, holdningsskapende arbeid eller en antidiskrimineringslov (Townsend og Wilcock 2004).

Diversity, Inclusion, and Shared Advantage in Occupational Participation

Det siste prinsippet er *Diversity, Inclusion, and Shared Advantage in Occupational Participation*. Dette handler om et samfunn hvor alle har rett til aktivitet og deltagelse, hvor mangfoldet blant befolkningen blir verdsatt og alle blir inkludert. Samfunnsborgerne deler de sosiale og økonomiske fordelene seg i mellom. Den økonomiske situasjonen skal ikke være avgjørende for hvilke fritidsaktivi-

ter en person kan delta i. Prinsippet har fokus på at folk får være forskjellige og at det er viktig å minimere sosial ekskludering. Arbeid, skolegang og sosiale arrangementer er eksempler på hverdagsaktiviteter enkeltindividene ikke bør bli ekskludert fra. Samfunnet skal også respektere den enkelte og hvilke aktiviteter hun eller han finner betydningsfulle i utformingen av sitt eget liv eller nærmiljø. Valget av aktivitetene er individ- og kulturavhengig. Ifølge dette prinsippet er det ønskelig at det er like verdsatt å ha en videregående yrkesrettet utdanning som en universitetsutdanning. Prinsippet kan medføre jevnere fordeling i forhold til hvem som deltar i ulike aktiviteter og forhindre at en aktivitet bare er tiltenkt en bestemt gruppe (Townsend og Wilcock 2004).

Spørsmål og refleksjoner

Townsend og Wilcock (2004) stiller ulike spørsmål til prinsippene og idéen rundt teorien. Må alle aktiviteter bli lønnet for at det skal bli en rettferdig verden? Hvilke kriterier kan stilles for hvilke aktiviteter som skal gi mer lønn og status? Og skal en bli lønnet for å kunne glede seg over aktiviteter? Videre ønsker de refleksjon rundt personers rett til å velge aktiviteter ut fra sitt aktivitetspotensial. For eksempel hvis samfunnet muliggjør at en person kan kjøre bil, fører dette til funksjonsnedsettelse hos en person med astma? Hvilke prioriteringer skal samfunnet gjøre for at nettopp det å stille for et familiemedlem skal vurderes på lik linje med det å jobbe som sykepleier? Vil det å ha utdanning være grunnlag for lønn eller vil grunnlaget være å jobbe hjemme for sin familie?

Townsend og Wilcock stiller også spørsmål om hvor skillet mellom sosial rettferdighet og rett til aktivitet og deltagelse går. Er tilpasning i arbeidslivet en sosial rett eller kommer dette under rett til aktivitet og deltagelse – og er det et klart skille (Townsend og Wilcock 2004)?

Nedenfor vil vi vise ulike utfordringer Ellen kan møte i hverdagen som student og mulige konsekvenser av manglende rett til aktivitet og deltagelse.

Student på lik linje med andre?

Politikernes prioriteringer kan oppleves ulikt av forskjellige grupper i samfunnet. Disse bestemmende faktorene vil også i større eller mindre grad påvirke Ellens muligheter for aktivitet og deltagelse. Ellen er en tenkt person, og vi vil her se nærmere på hvilke utfordringer vi ser for oss at hun kan komme til å møte i studenttilværelsen. Våre erfaringer med studenttilværelsen er at den inneholder mer enn bare å gå på skole. Det foregår mange sosiale aktiviteter utenom undervisningstiden som er med på å skape et godt samhold og miljø blant studentene. Vi har tilbud som idrettslag, revyer, kor, kaféer og studentkroer.

Som student må en finne bolig, bli kjent på skolen og få nye venner. For Ellen kan det å finne en tilrettelagt bolig bli en ekstra utfordring (NOU 2001). Hun vil trolig også måtte bruke tid på å opprette kontakt med sosial- og helseetjenesten samt hjelpemiddelsentralen i forbindelse med flytting til en ny by. En studiestart vil innebære flere utfordringer for Ellen enn for andre studenter. Dette kan få

konsekvenser som *aktivitetsfrarøvelse*, *meningsløshet* eller *ubalanse* som vist i figur 1.

Ellen kan oppleve *aktivitetsfrarøvelse* på grunn av hindringer og utfordringer i hverdagen. En utfordring kan være fysiske hindringer som inngangspartiet til studentkroa eller bussens tilgjengelighet. Holdninger kan også være en utfordring i forhold til at medstudenter kan la være å invitere henne med, fordi de er usikre på hvordan de skal forholde seg til henne. Forskning viser at dette kan være utfordrende for studenter med funksjonsnedsettelse (Grut og Kvam 2001). Hvis en antar at vi gjennom aktivitet utvikler vårt selvbilde, hvordan vil da Ellens selvbilde kunne bli påvirket om hun ofte opplever å ikke bli inkludert? Å gå på skole er bare en liten del av studenttilværelsen. Ellen kan oppleve å ikke være en del av klassemiljøet, og hennes forventninger til studenttilværelsen blir kanskje ikke innfridd. På bakgrunn av dette kan skolen gå fra å være en meningsfull til en meningsløs aktivitet. I hverdagen har vi alle noen aktiviteter vi må gjøre, slik som morgenstell, matinnkjøp og klesvask. Hvis Ellen må bruke mer tid og energi på disse aktivitetene enn andre, kan hun få mindre overskudd til å gjøre aktiviteter hun finner meningsfulle, noe som kan medføre en *ubalanse* i fordeling av aktiviteter mellom hjem, skole og fritid (Townsend og Wilcock 2004).

Ellens funksjonsnedsettelse og barrierer i omgivelsene kan altså medføre at hun ikke vil oppleve å ha samme rett til aktivitet og deltagelse som andre. Videre vil vi se på de politiske føringene for utdanning og funksjonsnedsettelse samt se hvilken innvirkning teorien kan ha i praksis.

Sentrale politiske føringer

FNs standardregler for like muligheter for mennesker med funksjonshemming (1999) regel 6 vektlegger at statene bør anerkjenne at alle mennesker med nedsatt funksjonsevne har lik rett til blant annet høyere utdanning i integrerte miljøer. St.meld. 40 (2003–2004) *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer*, inneholder mål, strategier og tiltak for å sikre økt deltagelse og likestilling for alle. Meldingen påpeker at utdanning og arbeid er sentrale satsingsområder. I dag sier *Lov om Universitet og Høgskole* § 44 ledd 5, at institusjoner så langt det er mulig og rimelig skal legge til rette for studenter med særskilte behov, så lenge det ikke går utover faglige krav som stilles ved eksamen. Det vil si at for eksempel personer med nedsatt funksjonsevne i teorien har lik rett til utdanning som alle andre. Likevel er ordlyden i loven slik at ulike institusjoner selv kan tolke hva som er «mulig og rimelig».

Dette fører til at det er forskjell på hvilke tilrettelegginger ulike skoler gjør. Spørsmålet blir da om hvorvidt personer med nedsatt funksjonsevne i praksis har lik rett til utdanning som andre. Videre kan en stille spørsmål om hva som legges i lik rett til utdanning. Stopper lik rett ved at en kan komme inn på skolen på lik linje med andre, og at skolen er tilrettelagt? Eller innebærer lik rett til utdanning i vid forstand at en også skal ha lik mulighet til å delta i andre studentaktiviteter?

Utdanning og funksjonsnedsettelse i lys av prinsippene om rett til deltagelse og aktivitet

Mennesker med nedsatt funksjonsevne har ofte dårligere levekår enn gjennomsnittet av befolkningen, i form av lavere utdanning, svakere arbeidstilknytning og dårligere økonomi (St.meld. 40 2003–04). La oss foreta et tankeeksperiment. Vi vil se på hvordan prinsippene kan være retningsgivende i arbeidet for å fremme deltagelse i høyere utdanning for personer med nedsatt funksjonsevne.

Ved å støtte og mobilisere unge med funksjonsnedsettelse til å bruke krefter til å påvirke muligheten for lik rett til utdanning vil flere kunne velge å gjennomføre høyere utdanning. Dette kan gjøres ved at flere personer med nedsatt funksjonsevne mobiliseres til å sitte i styringsorganer hvor beslutninger om blant annet økonomi og politikk blir vedtatt. Lik rett til utdannelse vil innebære en mer tilrettelagt skoledag i form av blant annet pedagogisk tilpasset undervisning, fleksibelt studietilbud, universelt utformede produkter, uteareal og bygninger.

Når det er sagt, er det ikke tilstrekkelig med kun like rettigheter, altså sosial rettferdighet, men det må også tas hensyn til ulike behov individer har innenfor en gruppe. En kan ikke generalisere personer med nedsatt funksjonsevne som gruppe, da det er store individuelle forskjeller i aktivitetspotensial og ønsker.

Townsend og Wilcock (2004) mener at som medlem av en gruppe som har kontroll over eget liv, kan individene få motivasjon og driv til å ta egne valg. Aktivitetene de velger, skal være verdsatt på lik linje. For eksempel skal det å ta en høyere utdanning være like verdsatt som det å være hjemmeverende. Følgene av dette kan være at flere kan utnytte sitt aktivitetspotensial. Om personer med nedsatt funksjonsevne får lik rett til utdanning i vid forstand, vil det kanskje bli mer vanlig at flere personer med funksjonsnedsettelse tar høyere utdanning. Dette kan være et steg på veien til et mer inkluderende samfunn. Et samfunn som verdsetter et mangfold av aktiviteter, der det ikke er funksjonsnedsettelsen som ligger til grunn for om en kan utdanne seg eller ikke.

I tiden fremover vil befolkningssammensetningen endres. Det vil bli flere eldre, og behovet for arbeidskraft vil øke. Personer med nedsatt funksjonsevne er et eksempel på en gruppe som per i dag har færre muligheter til å bruke sitt aktivitetspotensial i forhold til arbeid.

Utdanning er den mest avgjørende faktoren for om mennesker med funksjonsnedsettelse kommer i arbeid. På dette området møter den enkelte store barrierer, og dette er lite økonomisk regningssvarende for samfunnet (Stortingsmelding 40 2003–2004). Lik rett til utdanning kan på sikt gi en gevinst ved at den arbeidsdyktige delen av befolkningen blir større. Det kan bidra til at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan få bedre økonomi og dermed mulighet til å velge å delta i flere fritidsaktiviteter. For enkelte kan det å ha mulighet til å ta en høyere utdanning bidra til et mer meningsfylt liv. Å bidra i samfunnet etter sitt aktivitetspotensial kan være med på å fremme helse og livskvalitet.

Kan teorien anvendes i en ergoterapeutisk hverdag?

I sin leder februar 2003 henviser Karin Liabø til Townsends innlegg om rett til aktivitet og deltagelse på seminaret i forbindelse med NETFs 50-årsjubileum. Liabø nevner at det er lett å identifisere seg med dette verdigrunnlaget, og at en del ergoterapeuter nok vil si at det allerede er en del av vår praksis. Videre sier hun at en analyse av vårt arbeid sannsynligvis vil vise noe annet. Ergoterapeuter jobber tradisjonelt individrettet med å legge til rette for at enkeltindivider skal kunne bruke sitt aktivitetspotensial. Hvis idéen om rett til aktivitet og deltagelse skal tas alvorlig, må det derimot gjøres en innsats også på samfunnsnivå (Liabø 2003a).

Som tidligere nevnt, stiller Townsend og Wilcock ulike spørsmål til teorien og oppfordrer andre til å komme på banen med tanker og idéer for å videreutvikle samt overføre den til praksis. Teorien uttrykker et ønske om et samfunn hvor alle har rett til aktivitet og deltagelse, hvor mangfoldet blant befolkningen blir verdsatt og alle blir inkludert. Er dette kun en utopi eller kan det oppnås? Slik vi ser det er det per dags dato en utopi, men hvis teorien videreutvikles og brukes aktivt, vil vi være på vei mot et mer inkluderende samfunn.

Gjennom arbeidet med artikkelen har vi stilt spørsmål om occupational justice er noe nytt eller om det kun er nye ord på gammel kunnskap. Kanskje er det en kombinasjon av de to. Etter vår mening har Townsend og Wilcock utforsket en teori med nye begreper, som bygger på kjente teorier og ergoterapeuters erfaringer. Deres arbeid har bidratt til å sette rett til aktivitet og deltagelse på dagsordenen. Videre kan kanskje de nye begrepene hjelpe ergoterapeuter med å bruke teorien i en praktisk hverdag. I våre øyne rører teorien ved kjernen i ergoterapifaget, samtidig som den tilfører faget et politisk perspektiv. For er ikke rett eller manglende rett til aktivitet og deltagelse i mange tilfeller et spørsmål om politikk?

Slik vi ser det har ergoterapeuter flere muligheter til å gjøre en innsats på samfunnsnivå. Som tidligere sagt, legger politikk og økonomi føringer for samfunnet og de beslutninger som tas. I Stortingsmelding 40 (2003–2004) presiseres det at nedbygging av funksjonshemmende barrierer krever et langsiktig og systematisk arbeid hvor aktørene i forskjellige sektorer på ulike forvaltningsnivåer tar ansvar. Hvis vi involverer oss i forum hvor beslutninger tas, vil vi kanskje sammen med andre kunne være med på å utvikle et stadig mer inkluderende samfunn.

Ergoterapeuter møter grupper som opplever manglende rett til aktivitet og deltagelse. Ved å dele vår makt med dem eller støtte dem i deres aksjoner vil flere kunne delta i utdanning, arbeid og et bredt spekter av fritidsaktiviteter. Ergoterapeuter er en aktuell faggruppe som må være med på å ta ansvar og jobbe aktivt i denne prosessen. Prosessen er i gang, og hvis ikke ulike aktører tar sitt ansvar, vil kanskje Stortingsmelding 40 (2003–2004) bare bli en visjon.

Det finnes grupper i samfunnet som opplever manglende rett til aktivitet og deltagelse. Flere av disse er grupper ergoterapeuter tradisjonelt ikke har jobbet mye med,

slik som rusmisbrukere, innsatte i fengsel, asylsøkere og arbeidsledige (Townsend 2002).

Dette impliserer kanskje at det er nye brukergrupper vi kan arbeide med. Ergoterapeuter har kompetanse som kan anvendes i sosialtjenesten. Bør vår rolle være mer aktiv innenfor disse tjenestene? Karin Liabø oppfordrer nyutdannede til å tenke i nye baner når det gjelder jobbsøking (Liabø 2003b). Vi er enige i dette og mener at tankene som ligger til grunn for rett til aktivitet og deltagelse kan være en god ballast på veien videre.

Ergoterapifaget er i endring fra et medisinsk fokus til et mer aktivitets- og deltagesfokus. Som et ledd i denne endringen kan teorien være et verktøy for å bli mer bevisst på vårt fokus. På World Federation of Occupational Therapy sitt styremøte i Sør-Afrika i april 2004, ble det blant annet vedtatt *Position paper on community based rehabilitation* (CBR) som tar opp ulike begreper i teorien. Videre er rett til aktivitet og deltagelse beskrevet som en del av formålet i utkast til ny rammeplan for ergoterapeututdanning (UFT 2004). Dette er signaler om at teorien allerede er på vei inn i faget, og vi mener at dette må legge føringer for vår praksis. Samtidig ser vi at det er arbeid som må gjøres, som utvikling av metoder og gode norske begreper. Som avgangsstudenter ser vi fram mot å delta i denne utviklingen. □

Litteraturliste

Grut, L/Kvam, MH, 2001, De sier du skal ha det tilnærma likt et annet liv, men det er jo slett ikke det. SINTEF Unimed

Jacobsen, DI 2003 Forståelse, beskrivelse, innføring i samfunnsvitenskaplig metode for helse- og sosialfagene, HøyskoleForlaget AS.

Liabø, K, 2003a Å se verden med andre øyne. Ergoterapeuten nr. 2 s. 3.

Liabø, K 2003b Søk bredt! Ergoterapeuten nr. 9 s. 3.

Normann, T/Sandvin, JT, Thommesen, H, 2003 Om rehabilitering; mot en helhetlig og felles forståelse, Kommuneforlaget, Oslo

Selgem, GA/Stråtveit, N 2004 Er det behov for ergoterapi i fengsel? Ergoterapeuten nr. 3, s. 32–34.

Sosialdepartementet 2003-St.melding 40 Nedbygging av funksjonshemmende barrierer, **Statens forvaltningstjeneste** 2001 NOU 2001:22 Fra bruker til borger – en strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer, Informasjonsforvaltning, Oslo

Statens råd for funksjonshemmede 1999

Standardregler om like muligheter for mennesker med funksjonshemming. De Forente Nasjoner.

Townsend, E/Wilcock, A 2000 Occupational Terminology Interactive Dialogue. Journal Of Occupational Science, August 2000, Vol 7, No 2, s. 84–86.

Townsend, E 2002 Profesjonelle utfordringer i klientcentrert praksis. Ergoterapeuten, nr. 10 s. 4–7.

Townsend, E/Wilcock, A 2004 Occupational Justice I Christiansen, C & Townsend E, Introduction to Occupation: The Art and Science of Living, Kap. 11 s. 243–273. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Utdannings- og forskningsdepartementet 2004 Utkast til rammeplan for ergoterapeututdanning, Oslo.

WFOT 2004 Position Paper on Community Based Rehabilitation

www.lovdata.no 2002 Lov om Høgskole og Universitet